

Додаток
до листа Українського НМЦ практичної психології
і соціальної роботи №161 від 22 грудня 2015 року

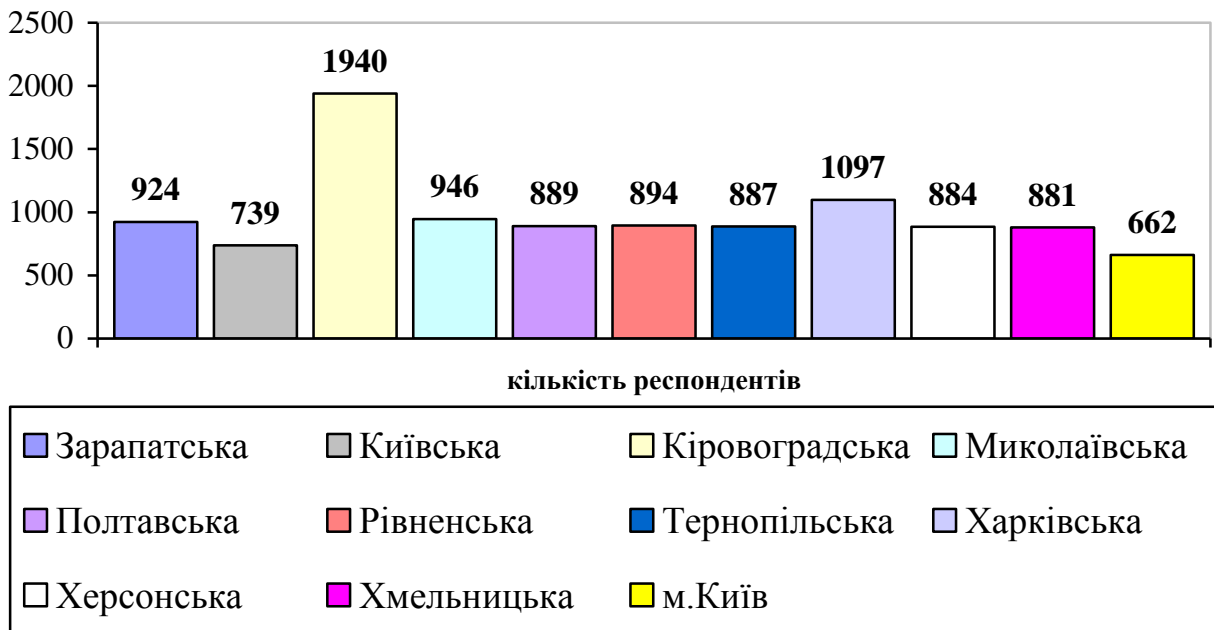
Результати всеукраїнського моніторингу «Молодь і протиправна поведінка»

У 2015 році Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи було проведено опитування старшокласників і студентів ВНЗ I-II р.а. на тему «Молодь і протиправна поведінка».

Загальна кількість респондентів становила 10743 особи, з них учнів міст – 8140, села/селища – 2603 відповідно.

У дослідженні враховано гендерний розподіл, всього було опитано: 5352 хлопця і 5391 дівчину. Серед опитаних представлено 2 категорії: учні 9-11 класів – 5 450, учнів/студентів ПТНЗ/ВНЗ I-II р.а. – 5 293. Результати опитування подані у відсотках.

Розподіл кількості респондентів в розрізі областей представлено на графіку:

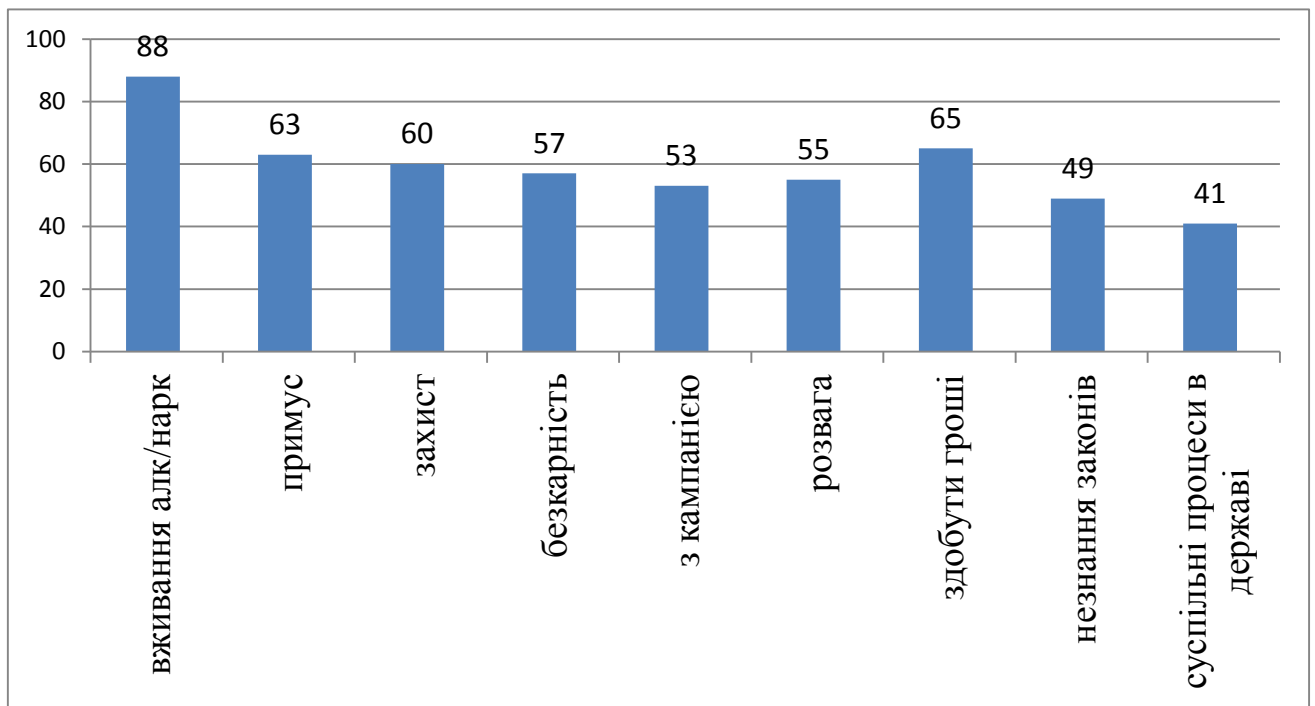

В ході моніторингу вивчалися питання:

- причин протиправної поведінки і ставлення до прояву девіацій;
- рівня поширеності правопорушень, конфліктів, насильства в учнівському середовищі;

- рівня ефективності просвітницької і профілактичної роботи;
- ставлення школярів, учнів ПТНЗ до внутрішньо переміщених осіб та їх потреб;
- дії у випадку зіткнення з проявами девіацій в умовах навчального закладу і поза його межами.

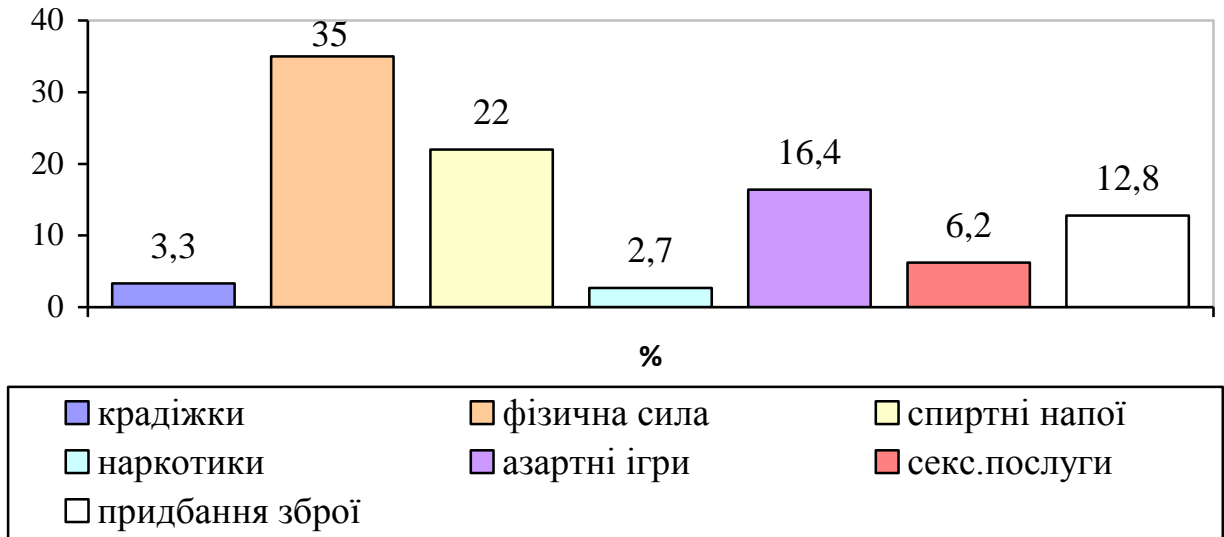
Аналіз причин і факторів, які створюють причини для прояву девіантної поведінки і протиправних дій вказують на підтверджені статистикою дані про те, що більшість злочинів скоюють у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, про що вказало 88% опитаних. Економічне розшарування суспільства призвело до значного збідніння населення, тому питання матеріального забезпечення визнане як фактор скоєння правопорушень – 65%. Як видно з наведеного нижче графіку більшість чинників визнані як такі, що впливають до скоєння протиправних дій.

Проте на думку респондентів найменше впливають на скоєння правопорушень: суспільні та політичні процеси – 34%, незнання законодавства – 32%.

В розрізі вивчення ставлення респондентів до певного виду правопорушень

цікавими, на наш погляд, є дані, що були отриманні за критерієм «ставлюсь позитивно» або «в окремих випадках». Сумарні дані за вказаними критеріями наведені на діаграмі нижче:

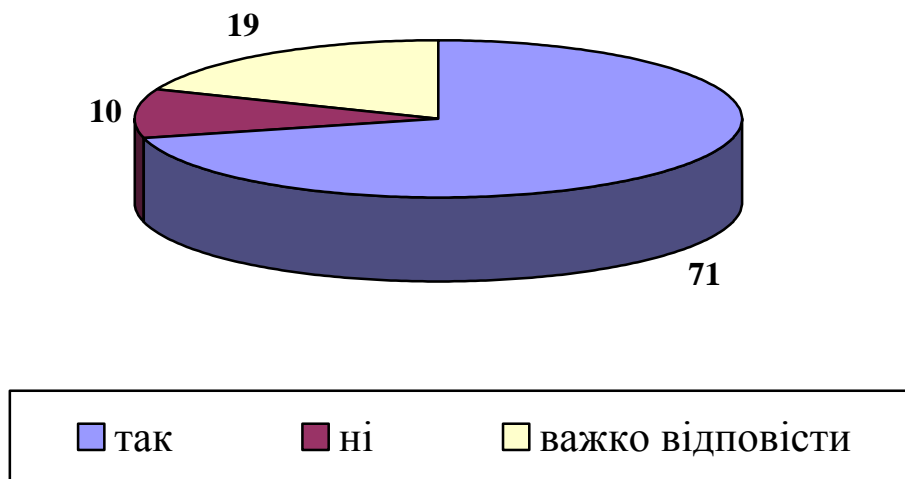
Найбільш негативно діти ставляться до вживання наркотичних та токсичних речовин – 92%, крадіжок – 89%, надання сексуальних послуг – 85%.

Водночас, стурбованість викликають відповіді на запитання чи вживають учні шкідливі для здоров'я речовини. Так 39,6% заперечили вживання: цигарок (60,4% – зазначили вживання від «інколи» до «щоденно»), міцних алкогольних напоїв – 51% (проти 49%), пива або інших слабоалкогольних напоїв – 32% (проти 68%), наркотиків – 93% (проти 7%). Вражає кількість дітей які спробували міцний алкоголь і цигарки (49% і 60,4% відповідно). За таких умов питання впровадження просвітницьких протиалкогольних програм набуває надзвичайної актуальності.

Реформування системи міністерства внутрішніх справ передбачає створення поліції дружньої до населення. За таких умов важливо надати дітям необхідну кількість знань щодо поведінки у випадку затримання працівником поліції. Відповіді на запитання «Чи знаєте Ви що робити у випадку, якщо будете затримані на вулиці працівниками поліції / міліції?» підтверджують належну обізнаність дітей щодо поведінки в окресленій ситуації, зокрема про це заявило 76% з опитаних, 15% – не визначилися з відповіддю.

Загострення політичної ситуації в країні у зв'язку з воєнними подіями на сході поставило нові виклики перед працівниками психологічної служби системи освіти. Одним з таких завдань є адаптація переміщених дітей в умови нових колективів, закладів освіти, забезпечення психосоціального супроводу, профілактика конфліктів на підґрунті ненависті, ворожнечі, упередження, дискримінації за територіальною ознакою. Врахування позиції самих учнів з окресленого питання є вкрай важливим. На думку 71% опитаних учнів події на сході вплинули на зростання кількості правопорушень і злочинів. Повний розподіл відповідей представлено на діаграмі нижче.

Як Ви вважаєте, чи зростає кількість правопорушень і злочинів у зв'язку із збройним конфліктом на сході України?

Разом з тим 77% опитаних заперечили наявність в класі (групі) дітей з внутрішньо переміщених сімей з Донецької, Луганської областей, Криму та/або Севастополя.

З урахуванням попереднього коментаря, відповіді на запитання «Як би Ви визначили ставлення до переміщених дітей зі сторони інших учнів класу / групи, школи / закладу?» носить більше умовний характер. Більшість дітей визначили такі стосунки як дружні – 67%, співчутливе – 17%, байдуже – 13%, упереджене – 1%, вороже, знехтуване по 0,8% відповідно, інше – 1,4%.

Загальна тенденція щодо ставлення до переміщених дітей простежується також у підтвердженні висловлювання: «Переміщені зі сходу України самі винні в своїх проблемах»: 12% визначили його як «вірне», 32% – не вказали свого

ставлення (а це означає, що воно залежатиме від ситуації), 66% - заперечили дане висловлювання. Іншими словами – серед учнів загальноосвітніх закладів і закладів профтехосвіти панує доброзичливе, позитивне ставлення до внутрішньо переміщених осіб, готовність надати їм допомогу та негативне ставлення до дискримінації.

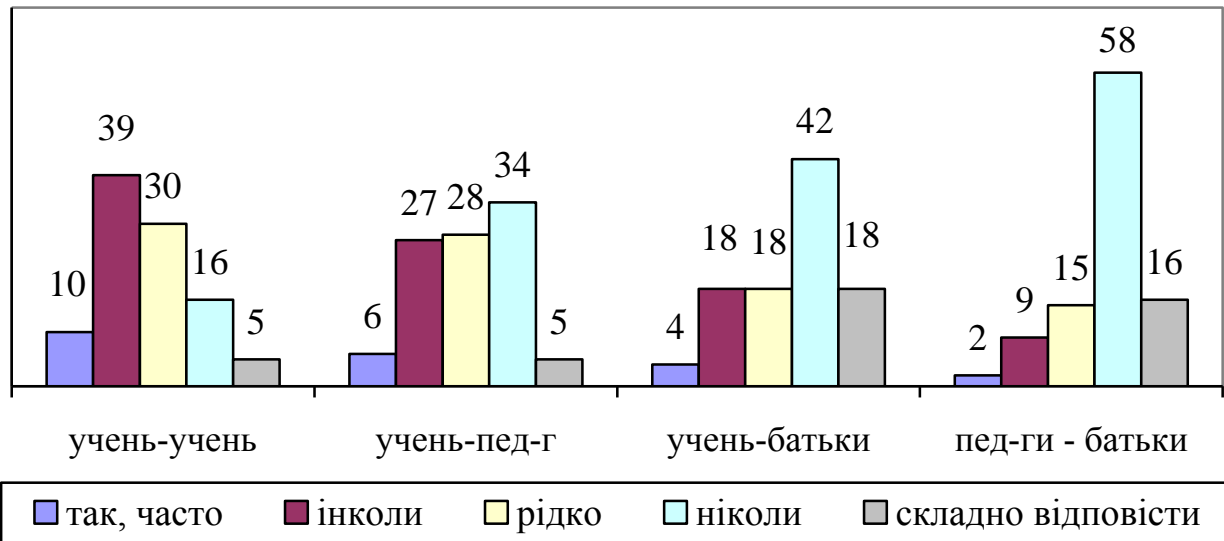
Діти є ретрансляторами ставлень, що обговорюються батьками вдома, тому через дитячі відповіді можна простежити загальні тенденції які відбуваються в суспільстві у ставленні до переміщених сімей. Аналіз результатів переконано вказує на неоднозначність позиції місцевого населення щодо переміщених сімей. Зокрема 32% опитуваних дітей проти допомоги переміщеним особам, 46% – не визначилися з даного питання. Таким чином лише 22% визнає категорію переміщених як особливу в частині допомоги і підтримки.

Отримані дані щодо зростання кількості правопорушень і злочинів серед неповнолітніх через ненависть за територіальною приналежністю вказують на необхідність розробки і впровадження програм щодо профілактики явищ боулінгу, дискримінації, жорстокості. Зокрема, 39% учнів і студентів підтвердили зростання вказаного показника, 38% – не визначилися з окресленого питання. Таким чином питання психосоціального супроводу дітей з внутрішньо переміщених сімей має стати пріоритетною в роботі вихователів, класних керівників, практичного психолога, соціального педагога в новому навчальному році.

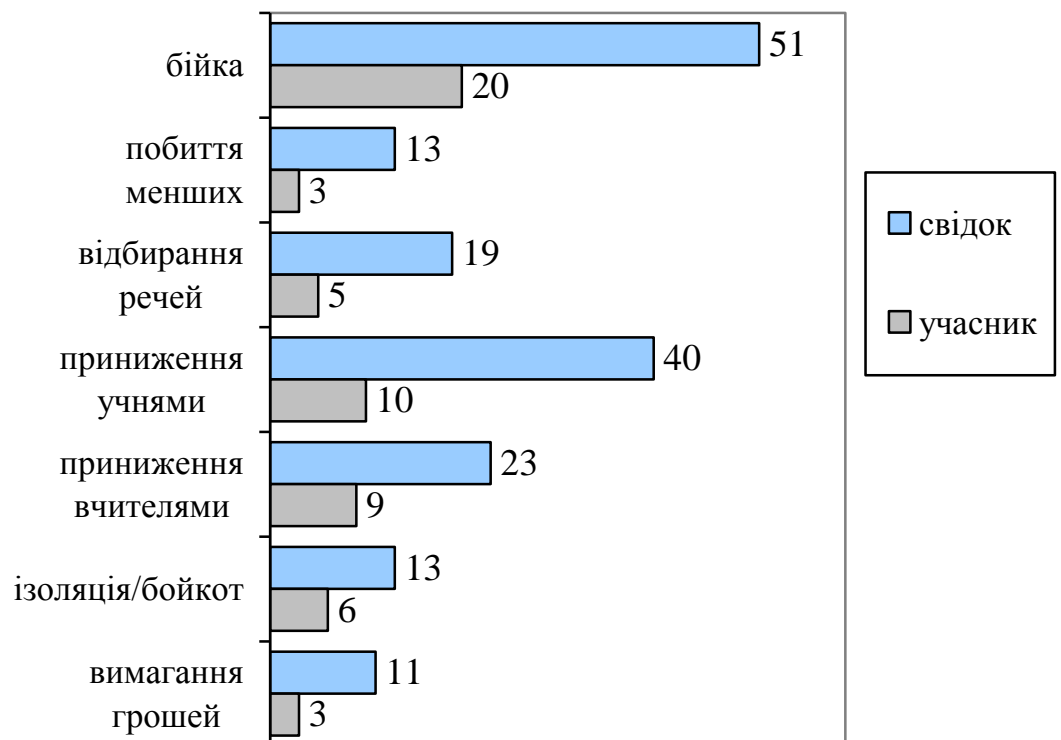
Вивчення знаннєвого компоненту вказує на достатність інформації про шкідливість і наслідки вживання алкоголю, наркотиків, відповідальність за скоєння протиправних дій. Про це вказала переважна кількість респондентів – близько 85%. Якість і рівень такої інформації на думку опитаних учнів вимагає покращення, оскільки лише 67% визнали його як «високий».

Проблема конфліктів в учнівських колективах визнана психологами як вкрай актуальна. Вона набула загострення у зв'язку із загальним емоційним напруженням в суспільстві та у зв'язку із зменшенням кількості підготовлених медіаторів (посередників) серед учнів. Результати відповідей на запитання «Як

часто у Вашому класі виникають конфлікти між різними учасниками НВП графічно представлені на діаграмах нижче.

Конфлікти та їх наслідки часто замовчуються представниками освіти, оскільки це впливатиме на рейтинг навчального закладу. Водночас, відповіді учнів яскраво підтверджують наявність таких конфліктів. На діаграмі нижче представлені узагальнені відповіді учнів на запитання: «Вкажіть, чи траплялися у Вашій школі/закладі наведені нижче події та як ви були до них долучені?»

Таким чином, 51% учнів заявили, що були свідками бійки між

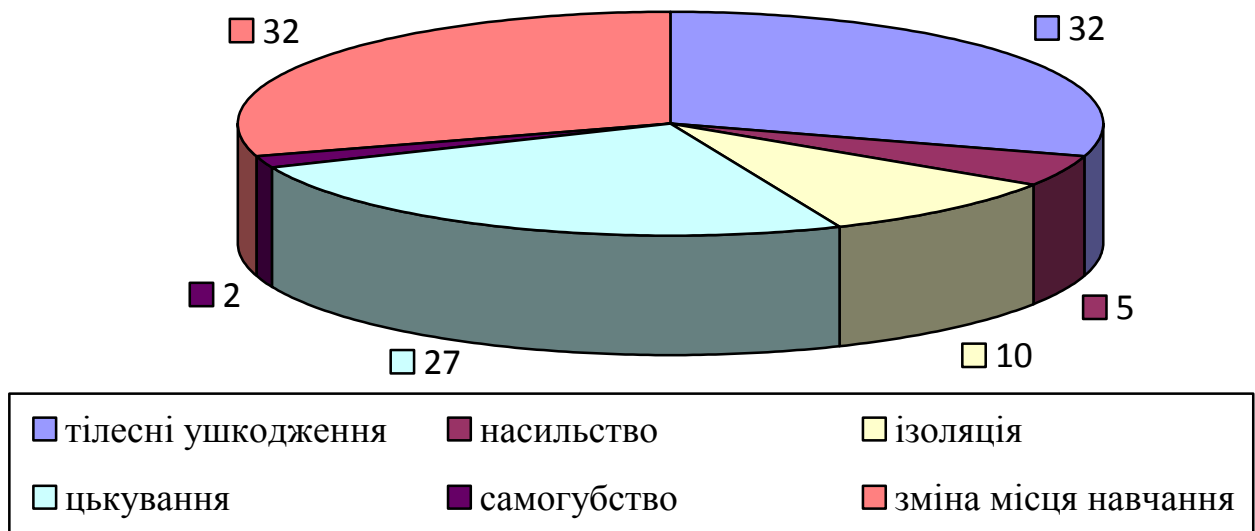
однокласниками; 40% свідками ситуацій, в яких відбувалося приниження одних учнів іншими; 23% були свідками словесних образ зі сторони вчителів. Сумарний показник щодо поширення бійок становить 71%, приниження зі сторони інших учнів – 50%, словесних образ зі сторони вчителів – 31%, відбирання особистих речей – 24%.

Питання профілактики негативних явищ в учнівському середовищі завжди перебуває на посиленому контролі. З урахуванням окреслених вище показників, МОН України, Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи постійно наголошують на необхідності розбудови в кожному навчальному закладі Центру примирення (Служби порозуміння). Разом з тим лише 25% опитаних підтвердили наявність такого центру/служб в закладі освіти. Таким чином, застосування ефективних програм профілактики і розв'язання конфліктів блокується керівниками органів освіти, навчальних закладів, часто аргументуючись нестачею коштів для створення такого центру. Забезпечення життєдіяльності шкільних центрів порозуміння (примирення) можливе лише за умови постійної щорічної підготовки медіаторів з числа учнів. Хоча в останні роки знизилась кількість центрів примирення, навчання конструктивним способам розв'язання конфліктів переміщено в площину тренінгових занять, «годин психолога» тощо, про що вказало 70% опитаних учнів. Проте третина учнів не мають знань, навичок щодо розв'язання конфліктів, а це опосередковано вказує на їх латентну готовність до конфліктної або протиправної поведінки. Таким чином, розбудова мережі вказаних центрів/служб повинна стати основою програм розвитку освіти як на національному, так і регіональних рівнях.

Відсутність медіаторів з вирішення конфліктів відображається на розподілі відповідей респондентів щодо ролі посередника в умовах навчального закладу. Учні вказали що в умовах конфлікту звернуться за допомогою в першу чергу до класного керівника (36%), психолога (18%), інших учнів (17%), заступника з виховної роботи (11%), директора (10%), соціального педагога (6%), батьків

(1,8%), інших осіб (0,2%). Вказані дані опосередковано визначають рейтинг працівників психологічної служби в закладі освіти: фактично рівень визнання психолога становить 1:5.

Нерідко конфлікти призводять до серйозних наслідків, зокрема фізичного насильства, психологічного травмування, маргіналізації конкретного учня в колективі. Про це вказують стверджувальні відповіді учнів щодо наслідків конфліктів які траплялися в класі/групі, закладі:

Важливими є результати щодо готовності учнів діяти відповідним чином в ситуації насильства чи конфліктній ситуації. У випадку виявлення факту насильства серед однолітків 48% з опитуваних негайно сповістять когось з дорослих, 26% - з'ясує причину, 20% - приховає факт, 6% - самостійно покарає винуватців. Останній показник є найбільш небезпечним, оскільки вказує на можливу ескалацію конфлікту.

Важливою є думка учнів щодо організації ефективної профілактичної роботи, спрямованої на зменшення кількості правопорушень і злочинів. Найбільш дієвими в плані зниження кількості правопорушень і злочинів визнані дітьми заходи щодо формування правової культури (67%), покращення психологічного клімату в класі (66%), впровадження якісних профілактичних програм і надання правової інформації стосовно наслідків скоєння злочинів (по 64% відповідно). Найменш дієвими заходами на думку респондентів, є заборона

фільмів і програм в яких популяризується кримінальна поведінка (35%), активізація місцевих громад (44%) і регулярне відвідування працівником міліції навчального закладу (51%). Вказані заходи мають стати основою розпорядчих відомчих документів з питань профілактики девіантної і делінквентної поведінки серед учнів.

Загальний висновок:

Моніторинг «Молодь і протиправна поведінка» було проведено на виконання п.4.10 наказу МОН України «Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти і науки щодо розвитку психологічної служби на період до 2017 року» від 06.08.2013 р. №1106.

Отримані результати свідчать про поширеність конфліктів, явищ дискримінації, насильства в умовах навчального закладу. Ситуація ускладнюється загальним емоційним напруженням в суспільстві, воєнним конфліктом на сході країни, великою кількістю внутрішньо переміщених осіб.

На підставі результатів моніторингу виокремлюються найбільш дієві засоби і форми організації профілактичної роботи з учнями, студентами щодо зниження показника правопорушень, злочинів, конфліктів. Окремим питанням є розбудова Шкільних центрів примирення (служб порозуміння), яке на нашу думку має декларуватися у наступному році як обов'язковий пріоритет діяльності навчального закладу. За результатами моніторингу в 2016 році необхідно розробити і провадити у практику навчально-виховного процесу низку програм психосоціальної підтримки дітей, в тому числі переміщених із зони АТО, профілактики дискримінації за територіальною ознакою, звернувши особливу увагу на роботу з батьками і педагогами.